

Joannes Petrus VAN MALE als historicus.

Onder de geschiedschrijvers van het Brugsche heeft de naam van Jan Pieter Van Male geen onbekenden klank. Bij herhaling immers, wordt door historici, begaan met het verleden van onze streken, beroep gedaan op zijn getuigenis. Welke positie neemt deze figuur van Van Male in onder de Brugsche geschiedschrijvers? Hoe ging de man te werk bij het opstellen van zijn volumineus opus? Bij welke autoriteiten heeft hij zijn licht opgestoken? Dit zijn de vragen die ons in deze korte bijdrage zullen bezighouden.

Ter inleiding zij evenwel een en ander gezegd over het leven van dezen rederijker-historieschrijver.

Geboren te Brugge op den 1sten Augustus 1681, heeft hij aldaar zijn lager onderwijs genoten bij de Augustijnen¹. Op de universiteit te Leuven heeft hij, tot priester voorbestemd, theologie en wijsbegeerte gestudeerd, doch volgens zijn eigen getuigenis gaf hij er de voorkeur aan de werken der oude en nieuwe dichters te lezen en zich te verdiepen in de werken van historici en moralisten. Uit zijn Leuvenschen tijd (\pm 1700) dateert de verloren gegane vertaling van « Aeliani veerthien boucxkens der ghemengelde Gheschiedenissen »². Weergekeerd te Brugge studeert hij verder theologie « meer uyt noodzakelickheid, als vrije ghenegentheijd » bij de Dominicanen, met Dominicus Pluvier als leermeester. Onmiddellijk

(1) Over den juistten geboortedatum, zie R. A. Parmentier in *Belgisch Tijdschrift voor Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis*, IX, 1939, blz. 232.

(2) Ettelijke biographische gegevens — in casu deze Aelianus-vertaling — ontleenen wij aan Van Male's werk *Praelthooneel der gheleerde ende doortuchtighe Bruggheelingen*, het handschrift waarover we verder in extenso zullen spreken. Van Male's biographie komt voor op fol. 243 r°.

wordt hij dan nog geen priester : hij denkt eraan kunstenaar te worden en gaat bij Ludovicus de Deyster in de leer. Daar hij het doel dat hij zich voorgesteld had nl. een rondreizend artist te zijn, niet kon bereiken, is hij dan na veel aarzelen en niet zonder tegenzin, geestelijke geworden ³. Op Paaschavond van het jaar 1707 wijdt de bisschop van Luik hem tot priester. ⁴. Datzelfde jaar nog, den 9ⁿ November, is hij reeds onderpastoor te Zuienkerke ⁵. Van toen af zien we Van Male een actieve rol spelen in het rederijkersbedrijf van zijn tijd. Begin 1708 verschijnt een devoot boekje : « Het verwonderens-weyrdigh Leven van de heylighe Euphrosyne » ⁶. Op den 5^{den} April 1708 wordt hij tot geestelijken proost verkozen van de rederijkersgilde de Heylighe Gheest ⁷. Nog hetzelfde jaar moet, door toedoen der Brugsche tooneelliefhebbers, een treurspel van zijn hand zijn opgevoerd ⁸. In November 1710 zien wij hem optreden te Brugge als voogd over zijn minderjarige zuster Agnes, na het overlijden van zijn moeder ⁹. Tot den 14^{en} Januari 1717 — datum waarop hij benoemd werd tot pastoor van Bovekerke — is hij onderpastoor geweest op St Jacobs te Brugge. Daar stond hij onder het gezag van Carel

(3) *Praelthooneel*, fol. 243 r°.

(4) De bisschopszetel te Brugge was vacant sedert den 18ⁿ Juni 1706 en bleef het tot den 22ⁿ Maart 1716, datum van de aanstelling van H. J. Van Susteren. Zie A. De Schrevel, *Histoire du Séminaire de Bruges*, Tome I, Première partie (1895), p. 3.

(5) *Acta Episcoporum*, in dato 9 November 1707. (Archief van het bisdom, Brugge).

(6) *Het verwonderens-weyrdigh / Leven / van de Heylighe / Euphrosyne / Uyt het Out-vadersboeck ghetrocken ende met / Rhymgeestighe Verqieringhe opghestelt / Door / J. P. Van Male presb. / Eerstmael in 't licht ghegeven den ... February 1708. / Tot Brugge / By Paulus Roose woonende in de Wolle-stræet in de / vier Evangelisten. /*

(7) Zie : *Resolutie en Memorie Boek vande redenryke Kamer des heyligs Geests beginnende dertien dag ten jaere 1640, tot ende met den 29 July 1709*, fol. 95 v° « Eodem wiert door den heere hooftman ende met ghemeene voysen vande heeren derthiene verkooren voor gheestelicken proost deser goddelicke en redenlycke ghilde heer ende Mr Joannes Petrus van Male capellaen der prochie van Zuijwenkercke, de wel(cke) hetselve accepteerde hebbende presenten hem ter selver stondt veel ghelucx ghewensch » (Stadsarchief Brugge).

(8) *Praelthooneel*, fol. 243 v°.

(9) Zie : Boedelbeschrijving van Agnes d'Herbe, weduwe van

Nollet die hem — vooral waar het tijdgenooten gold — in zijn biographisch werk grootelijks heeft geholpen.

Meer dan zes jaar was Van Male er onderpastoor. Waarschijnlijk tijdens zijn onderpastoorschap aldaar, ofwel op het laatste van zijn verblijf in Zuienkerke, is door Van Male gepubliceerd een gedichtenbundel: «Gheestigheden der Vlaamsche Rhym-const»¹⁰. In Augustus 1714 vinden wij Van Male te Aken en te Keulen, waar hij gegaan was «uyt een besonder insight»¹¹. Rond 1718 begint hij actief te werken aan zijn «Nauwkeurighe Beschrijvinghe van de Oude ende hedendaeghsche stand van Brugghe in vlaenderen», nu zijn biographisch werk, het «Praelthooneel» reeds ver gevorderd was. In 1724 verschijnt van hem een «Ontleding ende Verdediging Vande Edele ende Reden-rijcke Konste der Poëzye»¹². Op den 14^{en} Mei 1728 wordt hij, op voorstel van den abt van St Pieters te Gent die daartoe een oud voorrecht had, benoemd tot pastoor te Vladsloo¹³. In die landelijke gemeente is Jan Pieter Van Male, den 5^{en} December 1735, pas vier en vijftig jaar oud, in den Heer ontslapen¹⁴.

Een eerste werk dat ons te ontleden valt is het voor de «petite histoire» van het Brugsche, zeer belangrijke «Praelthooneel der gheleerde ende doorluchtighe Bruggheelingen»¹⁵.

Zeger van Male, (Stadsarchief Brugge. Staten van goed, 2^e serie, n° 7054). Daar wordt gewaagd van twee huizen, een in de «Vlaemynck strate» en een ander in de «Souterstrate naast de Poorterlicke Logie».

(10) *Gheestigheden / der Vlaemsche Rhym-Const / Behelsende / Menighvuldighe Zin spreucken, Zeden-lessen, Op-schriften, / Hekel verssen, ende eyghentlijke Beschryvinghen, met / verscheyden Op-merckinghen op de gesteltenisse / van desen tijd / Eens-deels uyt de alder-gheestighste Latijsche / schrijvers ghetrocken / Eens-deels uyt-ghevonden, ende Nieuwelijckx in / het light ghegeven, / Door I. P. V. M. Pbr / Alle Lief-hebbers der dichtersconste tot / vermaeck. / Tot Brugghe, by Jan Baptist Verhulst, / inde Breydelstraet in S. Antonius.*

(11) *Praelthooneel*, fol. 214 r°.

(12) Zie onze bespreking van dit werk in het *Jaarboek der koninklijke souvereine kamer van Rhetorica van Vlaenderen* «De Fonteyne» (1944), blz. 83-105.

(13) *Acta Episcoporum* in dato 14 Mei 1728.

(14) Kamer van den H. Geest, *Resolutieboek 1711-1757*, fol. 110 v°. (Stadsarchief Brugge).

Wat was nu de bedoeling van Van Male bij het opstellen van deze biographieën der beroemde Bruggelingen? Op deze vraag kunnen wij zeer concreet antwoorden: de auteur zet zelf de gansche zaak uiteen in een «Oprachtsbrief aende voortreffelicke edele ende weerde heeren regeerders der stede van Brugge mitsgaders aende achtbare edele ende voorsienighe heeren Burghmeesters ende schepenen des landts vanden vrijen, benefpens aen alle beijder gheleerdheijd minnende ondersaten.»¹⁶. Die opdrachtsbrief is zoo kenmerkend voor den in de humanistische atmosfeer gevormden geest van den auteur, dat het wel niet onbelangrijk zijn zal ons wat langer erbij op te houden.

In het exordium wordt met klem betoond dat «de liefde tot zijn land is ieder aangeboren». Niemand, zegt Van Male, die zijn vaderland veracht, is den naam van mensch waardig. De huisgoden en de «vaderlicke tempels» hadden bij de Ouden hun waardigheid alleen, omdat zij aan hun geboorteplaats eigen waren. Doch niet slechts de Romeinen en Grieken gaven blijk van buitengewone burgerdeugden, ook de onbeschaafde volkeren ter wereld getuigen van een diepgewortelde vaderlandsliefde. De geleerdheid, de wijsheid, de wetenschap zijn een stut en steun voor den staat. «Wat is het van noode alsulcken meyninghe met vele redenen te bevestighen? alle gheschichtboucken zijn vol van voorbeelden, ende vande wercken van die mannen de welke niet het blancke harnas maer den tabbaert, niet de spitse clingh maer de soetvloeiende penne hebben ghebruyckt om hun vaderland te bestieren ende te beschermen»¹⁷. De tijd heeft een onvergankelijken lof gesponnen om die vaders

(15) *Praethooneel der gheleerde ende doorluchtighe Bruggelingen*. Handschrift der stadsbibliotheek te Kertrijk: Codex 117 (VIII, 3). Afmetingen: 250 mm. × 190 mm., 454 ff., 35 regels. Zie: Paul Faider, *Catalogue des Manuscrits de la bibliothèque de la ville de Courtrai*, Gembloux-Paris, 1936, i. v. Van Male, J. P. *Gheleerde mannen ende constenaren van Brugge*.

(16) *Praethooneel*, fol. 11 r° — fol. 14 r°.

(17) *Id.*, fol. 11 v° — 12 r°.

des vaderlands «welckers brein als eene suiijvere fonteijne eenen gullen overvloed van edele consten ende voordeelghe leeringhen heeft uytghestort»¹⁸. Een staatsverband bestuurd door wijze menschen staat veel steviger dan een republiek of een gemeente gesteund op oorlogsmachten. Te Rome, getuigt Van Male, waren de «oeffenplaetsen der gheleertheitj» verbonden aan de scholen voor schermers, worstelaars en ruiters; dit was een bewijs dat het eene niet kon zonder het andere. Als een van beide noodzakelijke steunpilaren ontbreekt, dan dreigt de gansche staat in te storten. Daarvan zijn Carthago, Rome en helaas ook Brugge het sprekend bewijs; immers vis consilii expers mole ruit sua.

Voor al de ongeletterdheid — zelfs in de oorspronkelijke betekenis van het woord — die men moet vaststellen bij personen van adellijken bloede is hem een doorn in het oog.

Met zijn werk wil Van Male de jeugd op haar plichten wijzen en door de lectuur van de biographieën van roemruchte voorvaderen tot groote daden aanzetten. Zijn bedoeling was dus ook met zijn publicatie de toenmalige aankomende generatie een soort van handboek van civisme — indien we dat begrip zoo maar in een vroegere eeuw mogen transponeeren — aan de hand te doen.

Tevens wenscht hij met echt humanistische nederigheid dat zijn werk, dat hij slechts een poging naar evenredigheid van zijn zwakke krachten noemt, zou dienen als vertrekpunt voor den meerbegaafden geschiedschrijver. Met dit biographisch woordenboek acht hij zijn plicht tegenover het vaderland vervuld.

Ook politieke raadgevingen geeft Van Male in deze opdracht ten beste. Gewagende van het feit dat hij beroemdheden uit Brugge samenplaatst met die uit het Vrije schrijft hij: «Brugghe is aen het Vrie, ende het Vrie aen Brugghe soo noodsakelick verbonden dat het gheene sonder de vaste

(18) Id., fol. 12ro.

eendrachtigheyd met het ander soude moeten vergaen, ende wie en weet niet dat de alderschalckste vijanden van onse ghemeene ruste ende welvaren van over vele eeuwen tot op dese ure toe niet anders ghetracht en hebben, als dese twee ghesellighe staten van elcanderen te verwyderen ende af te scheuren om alsoo de eene vooren ende de ander daer na te ghemackelicker te overmeesteren »¹⁹.

Met het bekend maken van de groote daden der voorouders hoopt Van Male het sluimerende gemoed zijner medeburgers te hebben wakker geschud en ter navolging aangezet.

Deze overweging beëindigt den eigenlijken opdrachtsbrief. Maar dan komt, en dat is van minstens even groot belang, een nadere verklaring van zijn methode van schrijven. Hij weet wel, dat vele « neuswijse schriftsifters » hem het feit zullen aanwrijven, dat hij onbewimpeld de waarheid verklapt, ook waar die beter zou verzwegen zijn. Doch deze lieden dienen te weten, zegt hij « dat ick volghens het doen der beste schrijvers ten eersten den eigendom van alle personen ende saken hebbe doorsichticht, ende als dan sonder jonste sonder afgonste alles naecktelick hebbe beschreven voughende hier en daer mijn oordeel toe, over het ghene of liever noijt ofte ten minsten beter hadde moghen ghebueren »²⁰. Hij zal er dus voor zorgen dat de gemeente lessen kan trekken uit de menigvuldige gebeurtenissen. Pragmatist in zake geschiedschrijving, is hij toch niet blind voor de realiteiten en hij geeft die sine ira et studio.

Als datum van ontstaan van het Praelthooneel kunnen wij bij benadering aanduiden de jaren 1713-1723, met dien verstande, dat Van Male er veel meer activiteit heeft aan besteed in het eerste deel van die periode²¹.

(19) Id., fol. 13 v°.

(20) Id., fol. 14 r°.

(21) Misschien is uit die groote tijdsspanne te verklaren het feit dat men in dit manuscript verschillende schriften ontmoet. Heeft Van Male wellicht gedeelten van zijn handschrift door anderen laten copieeren? Alleszins dient vermeld dat Van Male gansch het manuscript heeft gecontroleerd, hetgeen blijkt uit de menigvuldige

Zoals het in de lijn lag der traditie is het opus van Van Male voorafgegaan van een reeks huldedichten van tijdgenooten, waarin én werk én maker ten hoogste worden verheerlijkt ²².

Men kan gemakkelijk begrijpen dat Van Male de omvangrijke verzamelingen van levensbeschrijvingen die vóór zijn tijd verschenen waren niet heeft ongebruikt gelaten. Evenals bij Valerius Andreas in zijn «*Bibliotheca Belgica*», Sanderus in zijn opsommingen van Vlaamsche, Gentsche en Brugsche geleerden en zooals tenslotte bij Swertius in zijn «*Athenae Belgicae*», heeft Van Male de Brugsche beroemdheden geordend naar hun voornaam. Men denke echter niet dat hij die biographiën zoo maar klakkeloos afpemt ²³. Gewoonlijk weeft onze auteur rond het eigenlijke levensverhaal der personaliteiten die hij bespreekt, allerlei beschouwingen en bespiegelingen. Hij beperkt zich niet streng bij de door de geschiedenis vermelde gegevens, doch gebruikt die om er een moraal aan vast te knoopen of om richtlijnen te geven die het gemeenebest dienstig kunnen zijn. Hij schrikt er dan ook niet voor terug, waar hij meent ergens een ongezonden toestand te zien, het weze dan nog in de kerk, dien ongenadig aan te vallen. Aldus stelt hij in de biographie van «*Jacobus Meyerus ende Anthonius Meyerus*» het nepotisme aan de kaak en de toon van zijn betoog is heelemaal niet kalm, wanneer hij het heeft over de vette prebenden die aan

en met eigen hand geschrevene aantekeningen, waarvan sommige op het eind van zijn leven nog toegevoegd.

(22) Onder die tijdgenooten stippen wij aan: Jacobus De Schrijver, Adriaan Vanderbrughe, Jan Vaerman, Pater Franciscus Curtius, Jacobus Smidts, Martinus Steyaert. — Jan Vaerman schrikt er niet voor terug zijn solemneel Fransch huldevers te besluiten met een krachtig:

«*Ton nom soit immortel par ta fameuse annale*

«*Vivez mon tacitus vivez toujours Van Male.*

(23) *Praelthooneel*, fol. 22 v°. «*Willende alleenelick eens ende voor altijts segghen dat ick soo in dit als in andere levens die ick vertale, niet en volghe van woorde te woorde het oorspronckelick schrift maer dat ick alleen na mijn ghevoelen voortgae om op mijne maniere de selfstandigheijd der saken na te schrijven*».

onwaardigen worden toegeworpen²⁴. Men vergete niet dat Van Male verstoken zat op Bovekerke en Vladsloo en dat al zijn bemoeiingen om iets beters — in casu een betrekking dichter bij Brugge — te bekomen, vruchteloos gebleven zijn²⁵.

Onder den naam van Ludovicus Lo(o)tins, die door Van Male geroemd wordt als « onsen grooten antiquarius » bespreekt hij het geval van dien auteur die om de inwoners van het Vrije te helpen een factum schreef tegen de « gheestelicke ende andere thiendeheffers binnen den selven lande ». En onze auteur gaat in koelen moede verder « Maer ghelijck als ghenougsaem bekend is dat men veel eer om soo te segghen aen Hercules syne cnots als aen de gheestelicke yets het minste van hunne gherechtighe ofte onrechtighe besittinghe soude ontvringhen soo heeft desen Lootins by dat werck eenen grooten haet op sigh ghehaelt ende is soo verre teghen dit syn factum gheprocedeert dat het bij sententie vanden rade niet alleen verworpen, maer verwesen is gheworden soo als oock ghebeurt is ghescheurt ende met den voeten vertreden te worden »²⁶. Van dezen Lootins bekend

(24) *Praelthooneel*, fol. 188 v° « Staet mij toe goedjonstighen leser dat ick een weynigh mijne ghedachten wijtbreijde over de slincksche belooningh de welcke deurgaens de gheleerde mannen voor hunnen grooten aerbeijd commen te ghenieten. Meijerus eenen anderen Titus Livius van onse landen dien nauwkeurighen ondersoucker van alles wat in Vlaenderen tot op synen tijd van den beginne ghebeurt was heeft, om te moghen een eerlick onderhoud vinden sigh moeten begheven om het ziele last te draghen naer dat hij eenighen tyd tot Brugghe leermeester gheweest hadde van de jonckheijd de welcke de kercke van St Donaes als choralen diende waer over men aen desen grooten man eene slechte ende magere Capellanie hadde toegheleijd. Voorwaer het is eene onverdraghelicke ende onlijdelicke sake dat men alsoo weijnighe achtighe heeft voor de verdiensten van alsulcke weerdighe mannen ende dat men die rycke ende vette prebenden siet toeworpen aen eenen hoop edele eselen ende ghemeste verckens de welcke aen de kercke ende den staet alsoo nut sijn, als immers soude connen wesen die schoone gheblankette menssche coppen vande welcke den vos naer dat hijse wel besichticht hadde uytriep O pulchra capita ! sed cerebrum non habent. Dan ick late varen die ondanckbare bottigheyd van die tijden met botte ondanckbaerheyd van dese tegenwoordighe ».

(25) Zie de brieven van J. P. Van Male gericht aan zijn vriend Aybertus Van Huerne en bewaard in het tweede deel van MS. 6270 (21.680) der Kon. Bibliotheek te Brussel.

(26) *Praelthooneel*, fol. 265 v° — 266 r°, Levensbeschrijving van

Van Male vele nuttige inlichtingen te hebben ontvangen en ironisch merkt hij op dat, terwijl hij zijn levensbeschrijving aan 't opstellen is, Lootins weer door de heeren van het Vrije in de gevangenis werd opgesloten, waar hij tusschen zijn boeken zeer gerust leeft (ne in futuro noceat ! zoo voegt Van Male er aan toe).

Van den aartsbisschop Humbertus Guillelmus a Praecipiano getuigt van Male : « Hij dede schier niets als op het beleid der Jesuiten de welcke van het ghesagh deses artsbisschop wel wisten te bedienen als sijnde een crachtigh wercktuigh om hunne vijanden te verdrucken »²⁷. Elders spreekt hij van de « pantocratie vande almogende vaders jesuiten »²⁸. Misschien mogen we wel even erop wijzen dat F. V. Goethals in zijn levensbeschrijving van J. P. Van Male, het Jansenisme dat hier te dien tijde nog in vele gemoederen vastgeankerd lag, als oorzaak veronderstelt van zijn langdurige aarzeling vooraleer hij priester werd²⁹. Daardoor wordt misschien verklaard de uitlating van F. Van Heurne dat er in het boek der doorluchtige mannen somtijds « iet te liber » zou geschreven zijn om aan iedereen te toonen³⁰. Niet alleen aangaande Kerk en geestelijkheid, maar ook over letterkundige en cultureele aangelegenheden laat onze auteur zich op verscheidene plaatsen uit. Zoo klaagt hij er over³¹, dat de platen van den bekenden Brugschen plaatsnijder Hubertus Goltzius, slechts zelden in dezès vaderstad gevonden worden. Die « schoone conststucken ende wel ghesneden platen » weiden aan geringen prijs verkocht aan drukkers uit vreemde steden

L. Lo(o)tins.

(27) *Praethooneel*, fol. 176 r°.

(28) Id., fol. 320 r° in margine.

(29) F. V. Goethals, *Lectures relatives à l'histoire des sciences, des arts, des lettres, des mœurs et de la politique en Belgique et dans les pays limitrophes*, Brussel, 1838, Tome IV, p. 262-266.

(30) Dat staat geschreven in een nota voorkomend ten voorhoofde van deel II van het MS. *Amphiteatrum illustrium scriptorum aliorumque doctorum virorum Brugensium*. (Kon. Bibliotheek Brussel, n° 6270).

(31) *Praethooneel*, fol. 168 r°.

« tot een eeuwighe schande ofte vande onwetende ende gierighe erfghenamen ofte van moedeloose ende lafhertighe bouckdruckers de welcke meer winste mejnen te ontfanghen bij het drucken ende vercopen van almanachen vande grillen van Ulenspiegel ende Reinard den Vos als met eenigh gheleerd ende deftigh stuck wercx onder de persse te brenghen ». Zoo zijn de Bruggelingen verplicht den eigen arbeid van medeburgers bij Antwerpsche drukkers aan den prijs die dezen goeddunkt, te koopen.

In zijn critiek op den adel is Van Male ook niet malsch³² en in het leven van Lucas Fruterius spreekt hij zelfs van « den barbarismus van verbasterden edeldom »³³.

Op welke bronnen heeft Jan Pieter Van Male bij het opstellen van dit biographisch woordenboek gesteund en waar heeft hij die vele details kunnen verzamelen?

Vooreerst moeten hier geciteerd worden die auteurs die om zoo te zeggen het stramien hebben uitgemaakt, waarop onze achttiendeeuwsche schrijver het geheel heeft geweven: Sanderus, Valerius Andreas en Franciscus Swertius³⁴. Een namenregister dat eveneens vele diensten bewees aan den samensteller van het « Praelthooneel », was de lijst van al de beroemde Bruggelingen opgemaakt door Nicolaus Rommel³⁵. Zijn werk, dat moest geïllustreerd worden met platen, had deze rechtsgeleerde nauwelijks aangevat toen de dood hem verraste. Van Male kwam langs den neef van Nic. Rommel

(32) *Praelthooneel*, fol. 60 v° « ende alle de ghone die sich hebben laten annobileren op dese onse tijden, weten seer wel hoe lichtelick de hofmugghen ende financhiers dese fabulen metten conynglicken ofte keijserlicken stempel bezegelen als sy maer met fyne goude letteren gheschreven sijn ».

(33) *Praelthooneel*, fol. 260 v°.

(34) Sanderus: *De Scriptoribus Flandriae Libri tres*, Antwerpen, 1624; Id.: *De Gandavensibus eruditionis fama claris libri tres*, Antwerpen, 1624; Id.: *De Brugensibus eruditionis fama claris libri duo*, Antwerpen, 1624; V. Andreas: *Bibliotheca Belgica*, Leuven, 1643; Fr. Swertius: *Athenae Belgicae sive nomenclator infer. Germaniae Scriptorum...*, Antwerpen, 1628.

(35) N. Rommelius: *Nomina Virorum Factis, vel Scriptis Illustrum, qui Brvgis, vel in Franconatu, nati, vixerunt, vel sepulti, sunt*, Brugge, 1668.

om, in het bezit van een deel van die «ghedruckte afbeeldinghen» en het zijn waarschijnlijk die afbeeldingen die voorkomen in het «Amphitheatrum...», de hieronder nog te bespreken Latijnsche versie van het Praelthooneel. Zooals het de gewoonte was heeft Van Male talrijke biographiëen opgedirkt met een of ander gedicht, van eigen of van vreemd maaksel. Veel heeft hij dan ook gegrasduind in de bekende gedichtenverzameling «*Delitiae Poetarum Belgicorum*» van Janus Gruterus. Gewoonlijk geeft Van Male de Nederlandsche vertaling naast den Latijnschen tekst.

Men denke evenwel niet dat Van Male zich bepaald heeft tot het afschrijven van zijn voorgangers. Niet alleen geeft hij zijn lezers allerlei beschouwingen ten beste — zooals wij reeds hebben aangetoond — doch hij heeft ook en dit, naar hij zelf zegt, met veel tijd, geld en moeite, zich overal trachten in te lichten aan de degelijkste bronnen. Enkele gegevens mogen dan ook beter doen uitkomen waar onze geleerde zijn wetenswaardigheden heeft gehaald.

Over het verleden van het klooster der Augustijnen te Brugge — waar hij zijn schooljaren had doorgebracht — was Van Male zeer goed op de hoogte. Hij had er namelijk gevonden «*eenen daghelicxschen ghedenckbouck ofte register*» waarin alles vermeld stond wat te Brugge voorgevallen was sinds de aankomst der Augustijnen in de stad. De auteur ervan was de monnik Judocus Reyngout³⁶ die het echter niet had kunnen voltooiën. De voortzetter, Pater Franciscus de Carrion, had het vervolgd tot in het jaar 1616. Dit handschrift werd Van Male ter hand gesteld door den Eerwaarden Heer Carolus Biesels³⁷. Van Male zelf bekent dat dit manuscript hem zeer veel van nut is geweest³⁸; daarbij was

(36) Zie A. Keelhoff: *Histoire de l'Ancien Couvent des Ermites de Saint Augustin à Bruges*. Brugge, 1869, blz. 210 en vlg.

(37) Zie fol. 119 v° van het verder door ons besproken MS. van Van Male: *Nauwkeurighe Beschryvinghe vande oude ende heden-daegsche stand van Brugghe in Vlaenderen*.

(38) Zie *Praelthooneel* o. a. fol. 92 v°, fol. 242 r°, fol. 264 r°.

hij ook een regelmatige bezoeker van de bibliotheek der Augustijnen ³⁹.

Een bron die vaak wordt aangehaald is de kroniek van den predikheer Jacobus Joncheere, gestorven ten jare 1706, « bijna opden selven tijd als de Hollanders met een vliegend legertjen onze stadt Brugghe quamen bombarderen » ⁴⁰. Deze kroniek, van opzet ongeveer gelijk aan die van Reyngout, verhaalt al wat er voorgevallen is in het klooster en in de stad, van de vestiging der monniken te Brugge af.

Voor menige biographie blijkt Van Male kennis te hebben gehad van de authentieke documenten. Aldus vernemen wij dat hij een brief van Cornelius Adrianus van Dordrecht (den in protestantsche middens zoo beruchten broeder Cornelis) ten geschenke gaf aan « den eerw. vader Josephus a Poculo, ofte Pot teghenwoordigh guardiaen van het Clooster der Minderbroeders gheseijd Recollecten tot Brugghe » ⁴¹. Diezelfde geestelijke heeft onzen auteur nog verdere inlichtingen voor zijn werk verschaft ⁴².

Van den neo-latijnschen dichter Franciscus Modius (François Maulde) luidt het : « Ick hebbe vele van sijne ghedichten ghelesen » ⁴³. Van een anderen auteur, Guillelmus Jennin, zegt Van Male : « ick hebbe dese syne wercken met goede opmerckinge ghelesen dogh bevinde dat zij eenighsins geleerder als gheestigh sijn » ⁴⁴. Van den theoloog Jacobus Veldius wordt vermeld : « ende ick hebbe ghelesen den dubitantius ofte twijffelachtighen den welcken hij uijt het latijn van Lindanus in onse tale overghestelt toe eijghent aen den magistraet van Brugghe » ⁴⁵. Voor de levens van Emanuel

(39) *Praelthooneel*, fol. 216 r°.

(40) *Praelthooneel*, fol. 187 r°.

(41) *Praelthooneel*, fol. 208 v°.

(42) *Praelthooneel*, fol. 63 r°.

(43) *Praelthooneel*, fol. 136 r°. Zie over dezen dichter : *Biographie des hommes remarquables de la Flandre Occidentale*. Dl. I, (Brugge, 1843), blz. 344.

(44) *Praelthooneel*, fol. 150 r°. Zie : *Biographie des Hommes remarquables... I*, blz. 259.

(45) *Praelthooneel*, fol. 199 v°. Zie ook : *Biographie des Hommes*

de Aranda, die een tijd slaaf was bij de Algerijnsche zee-roovers ; van den Jezüet Adrianus Knuddè, missionaris in Paraguay ; van Adrianus Cancellier, den 39sten abt van Ter Duinen en voor meer andere levensbeschrijvingen, heeft Van Male gegrepen naar het gepaste, voor de hand liggende materiaal ⁴⁶.

In de abdij van St Andries bij Brugge, schijnt Van Male een trouw bezoeker te zijn geweest ⁴⁷ en ook in private bibliotheken zal hij nu en dan wel een volumm hebben ontleend ; hij bevestigt dit zelf nopens jonker Pieter de la Villette, Jan Baptist Otto Bruynsteen en Ludovicus Lotins ⁴⁸.

Terloops kunnen hier nog worden aangestipt als meest gebezigde werken : Carolus De Visch : « Bibliotheca Scriptorum Ordinis Cisterciensis » (1656) ; Ribadeneyra, Alegambe et Sotwell : « Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu » ; J. B. L. de Castillion : « Sacra Belgii Chronologia » (1719) ; Adrianus Van Loo : « De Levens Der Heylige Van Nederland » (1705) ; Adriaen Pars : « Index Batavicus of naemrol van de Batavise en Hollandse schrijvers... » (1690) ; « Maxaemyliani Vrientii Gandensis : Epigrammatum Libri IX (1627) ; de publicatie : « Les Tombeaux des Hommes illustres qui ont paru au conseil privé du Roy catholique au Pays-Bas » Liège, 1673 ; Miraeus : « Elogia illustrium Belgii Scriptorum ». Daarhij dienen nog gevoegd werken van Justus Ryckius, Carel Van Mander, Van Meteren, Pater Haesaert, Phil.-Fr. Taisne en andere meer ⁴⁹.

remarquables... II, blz. 244.

(46) E. m. de Aranda : *Turcksche Slaeverny'ende Bekommen Vryheyt...* Brugge, 1682. Ook andere edities kan Van Male gebezigd hebben. — *Relatio Triplex De Rebus Indictis*, Deel III : R. P. Adriani Knudde, dicti Crespi, Elogium. Antwerpen 1654 ; C. De Visch : *Vita Reverendi in Christo Patris, ac Domini, D. Adriani Cancellier, Monasterii Dunensis, Ordinis Cisterciensis, quondam Abbatis*. Brugge, 1655.

(47) *Praelthooneel*, fol. 163 v°.

(48) Respectievelijk in *Praelthooneel*, fol. 171 r°, fol. 228 r°, fol. 390 v°.

(49) C. De Visch : *Bibliotheca Scriptorum Ordinis Cisterciensis*. Keulen, 1656. *Bibliotheca Scriptorum Societatis Iesu. Opvs in-*

Als informatiebron hebben ook nog gediend : een manuscript van ridder Cornelis Gailliaert, die rond het midden der XVI^{de} eeuw een werk schreef in betrekking tot de adellijke families, eveneens de « liber manuscriptus decisionum curiae brugensis » die herhaaldelijk wordt geciteerd, samen met de « archivi capituli Sancti Donatiani ». Een mijn van kennis voor de rederijkerij te Brugge in de 16de eeuw was voor Van Male en is nog steeds voor den huidige navorscher, het bekende Testament Rhetoricael van Eduard De Dene. Van Male had een manuscript van het Testament in leen ontvangen van Eugenius van de Walle, heer van Ter Heyden, gelegen in de nabijheid der pastorij van Vladsloo⁵⁰. De levensbeschrijving van Eduard De Dene is dan ook nog al extensief behandeld geworden en geïllustreerd met talrijke citaten uit zijn werk.

Uit hetgeen reeds voorafging kon men opmaken dat Van Male bij zijn opstellen steeds getracht heeft goed ingelicht te zijn en stellig niet critiekloos te werk ging. Nochtans zijn de biographieën van tijdgenooten uit den aard der zaak zelf beter afgewerkt en ook wel voor den huidige historicus het belangrijkste. Met opzet zullen we dit illustreeren met een eertijds veelomstreden figuur : pater Bernardus Dyserant. Naar het blijkt was deze laatste met een groot verstand begaafd, doch zeer heerschezuchtig van karakter. Te Leuven kwam hij in conflict met een aantal professoren. Door een brief, werden verscheidene onder hen betrokken in een kwestie

choatvm a R. P. Petro Ribadeneyra... continuatum a R. P. Philippo Alegambe ... recognitvm ... a Nathanaele Sotvello ... Rome, 1676.

J. B. L. de Castillion : *Sacra Belgii Chronologia In duas partes distributa ...* Gent, 1719.

A. Van Loo : *De Levens Der Heylige Van Nederlant...* Gent, 1705. 2 vol.

C. Hazart : *Triumph der Pausen van Roomen. I-III.* Antwerpen, 1678.

F. Taisne : *Onse Lieve Vrouwe van Pottery.* Brugge, 1666.

(50) *Praelthooneel*, fol. 324 r°.

van Jansenisme en Hollandschgezindheid, hetgeen natuurlijk in dat midden ophef maakte. Na veel intrigues tenslotte toch het land uitgewezen, trachtte Dyserant te Rome nog een vooraanstaande rol in de kerk te spelen. De echtheid of de valsheid van Dyserants machinaties laten wij natuurlijk in het midden. Keelhoff, die het geval ook behandelt, hecht geen geloof aan de beschuldigingen tegenover Bernardus uitgebracht en gewaagt van hem als « une des plus grandes lumières de l'ordre »⁵¹.

Van Male, als tijdgenoot van Dyserant, is integendeel een ander meening toegedaan, alhoewel hij in dezen beoogt zuiver objectief te blijven⁵². Over hem kan Van Male de gegevens uit eerste bron hebben gekregen, want Van Male's oom, pater Franciscus d'Herbe, was de geheimschrijver van Bernardus die hem den naam van « Fidell » had gegeven. Onze auteur heeft hen beiden in Augustus 1714 te Aken bezocht. In 1715 kreeg Van Male inzage van een brief van Dyserant tot het bekomen eener geldelijke ondersteuning en in 1716 toonde H. A. Van Susteren, een bloedverwant van den bisschop van Brugge, een brief van Dyserant verzonden uit Rome. Uit dit alles zouden wij moeten besluiten dat onze zegsman, in deze aangelegenheid althans, goed ingelicht was.

Zooals reeds hooger werd aangeduid, is het bij die Nederlandsche versie van het « Praelthooneel » niet gebleven. In een brief van 28 Maart 1724, gericht aan zijn vriend Aybertus Van Huerne, bericht Jan Pieter Van Male dat hij in de weer is dit werk in het Latijn te vertalen. Dat is dan ook geworden het « Amphitheatrum Illustrium Scriptorum aliorumque doctorum Brugensium et Franconatensium »⁵³.

(51) Keelhoff, a. w. blz. 245.

(52) *Praelthooneel*, fol. 46 v°: « jck dan alle eensydigheijt een cant stellende, ende te samen willende de volgende tyden eene ongeveijnsde afteekeninghe na te laten van desen ruchtbaren man: will alleenlick schrijven wat datter ghebeurt is ten synen opzichte, latende het oordeel van wel ofte qualick aenden leser ».

(53) *Amphitheatrum Illustrium Scriptorum aliorumque doctorum virorum Brugensium et Franconatensium...* MS. n° 6270 (21.679-

Van dit werk heeft de auteur slechts de biographieën tot de letter I voltooid. Juist zooals in het Praelthooneel werd de alphabetische lijst gemaakt, afgaande op de voornamen. Nagenoeg dezelfde personaliteiten zijn er in behandeld geworden, met dien verstande echter dat de volgorde wel eens wordt omgekeerd of gewijzigd, dat personages samen behandeld worden of nu afzonderlijk. Ook hier gaan huldedichten den tekst vooraf terwijl eveneens een « Praemonitio ad Lectorem » de bedoeling en opvattingen van den auteur uiteenzet. Der langen Rede kurzer Sinn is zoowat de volgende : Het is steeds aangenaam voor ouderen de goede daden uit hun jeugd te overdenken. Dit meermaals overwegende heeft de auteur besloten zijn tijd nuttig door te brengen — vriendenraad heeft hem ertoe aangespoord — met het opstellen van een schouwtooneel der geleerde mannen. Niemand verwondere zich erover, zoo gaat de Praemonitio verder, dat onder de schare geleerden, eenige zwakkere lichten worden geplaatst, vermits ook de kleinere sterren den hemel versieren en, naar men verhaalt, Jupiter in den Olympus niet anders duldde dan halfgoden. Sommige dwarsdrijvers mochten er hem een verwijt van maken dat ook heterodoxe beroemdheden behandeld werden. Dat wijst Van Male van de hand met te wijzen op de gewoonte van andere compilatoren die soortgelijke gevallen ook behandelen « sed mala non opprobantes ».

Zorgvuldig en naar waarheid geeft hij een juist en onverwongen relaas van de wijd uiteenlopende opinies en hij doet dit, de verkondiging van het Roomsche-Katholieke geloof ten bate. Zijn bedoeling is niet anderen het doopceel te lichten, maar wel, « omnia quae aut lectu jucunda, aut citu utilia esse possunt, veraciter revelare ». Zijn methode moge enkelen mishagen, zij zal bijval vinden bij de velen die zullen

21.680) der Kon. Bibliotheek te Brussel. Zie J. V a n d e n G h e y n, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique*. Tome IX. Brussel, 1909, bladz. 124-126.

bemerken dat niets lichtvaardiglijk werd beweerd, « sed certis suis constare authoribus quorum sensa refero, non verba ». Door het aanwenden van citaten denkt hij den draad van het verhaal niet te moeten onderbreken en aldus zichzelf moeite en den lezer verveling te besparen. Deze beroemdheden heeft hij niet zoozeer in het licht gesteld ter gedachtenis der overledenen, maar wel tot voorbeeld van tegenwoordigen en toekomstenden. Tot slot wendt Van Male zich tot de spes patriae opdat deze zich zou spiegelen aan de groote daden door de voorouders gesteld. Het einde van deze « Praemonitio ad Lectorem » is vervat in volgende captatio benevolentiae : « quod si vero aliquis me aut contra historiae veritatem, aut contra styli nitorem aliquando deliquisse deprehendet : det vel hoc tantummodo ingenuo labori nostro ut vel benevole excuset aut emendet modeste ». ⁵⁴.

Het onderscheid tusschen de Nederlandsche en de Latijnsche versie, wat den eigenlijken tekst aangaat, ligt juist hierin, dat deze laatste, zijnde van recenteren datum, meer « bij » is. Sommige artikels zijn echter een bijna woordelijke vertaling. Andere echter zijn heel wat uitgebreider. Van Male, die in zijn Praelthooneel veel randnota's had aangebracht, was thans in de gelegenheid om al die additioneele wetenswaardigheden en weetjes in zijn tekst in te schakelen.

Voor het overige is dit werk op dezelfde manier opgevat en in een analogen zin uitgewerkt als het Praelthooneel. We kunnen het beschouwen als een tweede en aangevulde redactie van het oorspronkelijke. Het moraliseerende element dat den schrijver zoo nauw aan het harte lag, straalt ons zelfs uit een korte nota die de naamlijst der beroemde mannen voorafgaat : « hisce ex scriptis posterii sumant optimorum, fugiant pessimorum exempla » ⁵⁵.

(54) Praemonitio ad Lectorem, fol. 3 r° en v^o van het *Amphitheatrum*...

(55) *Amphitheatrum*, fol. 25 v°

De groote overeenkomst tusschen die twee versies van een zelfde werk — de laatste daarbij nog grootendeels onvoltooid — zal ons derhalve een diepgaande bespreking van het « Amphitheatrum » sparen. Na Van Male behandeld te hebben als biograaf der Brugsche beroemdheden, moeten wij nog een en ander vermelden over Van Male, historicus van het Brugsche en van Vlaanderen.

Het belangrijkste werk waaraan wij onze aandacht moeten wijden is de « Nauwkeurighe Beschryvinghe vande oude ende hedendaeghsche stand van Brugghe in Vlaenderen »⁵⁶.

In een « Voorreden van den Autheur tot den Leser » deelt de schrijver weer eenige bijzonderheden mee over zijn geschiedkundige opvattingen, het opzet van zijn werk en de uitwerking ervan. Hij is aan dit werk begonnen, nadat hij zijn levensbeschrijving der beroemde Bruggelingen had voleindigd, een arbeid die — hij vermeldt het hier nogmaals — met grooten last en moeilijkheden is tot stand gekomen. Twee redenen hebben hem daartoe bijzonderlijk aangezet: het was een probaat middel om den vrijen tijd — en die was hem te Bovekerke zonder twijfel niet karig toegemeten — te dooden door een loffelijke bezigheid en ook om zoo « alle minnaers des vaderlands » in de gelegenheid te stellen in eigen taal wat meer nopens hun stad en streek te vernemen. Eerst rees het plan bij hem op hetgeen Sanderus in zijn « Flandria illustrata »⁵⁷ over Brugge vertelt, te vertalen. Doch, door

(56) *Nauwkeurighe Beschryvinghe vande oude ende hedendaeghsche stand van Brugghe in Vlaenderen in de welcke grondigh opgehaelt werd des stads stichtingh, aenwas, vermeerderingh, volle welstand gheestelicke ende weerdlicke regeerijgh, voorteden coophandel, handwerck ende overvloedighe pracht vorstelicke hofhoudingh, grondleggijgh van kercken Cloosters ende ghemeijne ghebauwen voorts der ingesetenen voorrechten ofte privilegien, inlandsche beroerten, twisten, oorloghen ende eyndelygh vervallen des coophandels alles door vaste bewijsen ende uytghekeurde staetkundighe Bemerckynghen Opgheheldert* Door J. P. Van Male, van Brugghe. — Afmetingen: 250 mm. × 190 mm., 459 ff., 35 regels. — Berust bij den heer K. De Wolf te Brugge.

(57) « opgehelderd vlaenderen » noemt Van Male het op fol. 90 r° van zijn *Praelthooneel*.

naarstig onderzoek, is dit werk zoo gewassen, dat het ruim tweemaal zoo omvangrijk geworden is. Van Male vreest dat men hem zal laken wegens de opeenhooping van allerlei kleine wetenswaardigheden. Zijn antwoord echter luidt : «Sij moeten weten dat ick niet en schrijve voor de hooghdravende overvliegers in ernstigher wetenschappen, nochte voor de neuswijze staetkundighe alleen ; maer oock voor de eenvoudighe ghemeijnte onser borgeren de welcke in het verthoon van den ghemeijnen handel en wandel van hunne voorouders soo veel vermaeck sullen scheppen als die groote verstanden in het bespieghelen van grooter saken»⁵⁸. Natuurlijk vindt hij dat zijn werk niet genoeg geschaafd en gezuiverd is om onder de ooggen van de «dees-tydighe schriftzifters» te mogen verschijnen. Daarbij, zoo verklaart hij, zijn er ingevoegde nota's die niet onder iedereens bereik moeten vallen.

Na de gebruikelijke lofdichten op Brugge begint de eigenlijke geschiedenis van het eerste ontstaan van de stad af, tot 1724 toe⁵⁹.

Achtereenvolgens wordt dan — in groote trekken weergegeven — besproken de oorsprong en de naam der stad, de «ghemeijne ghestichten» en «openbare plaetsen», de gildehuizen, de «constcamers der poesie», het Waterhuijs, de kerken en kloosters, de koophandel en de handwerklieden, het bestuur van Brugge, de beroerten en onlusten die in deze stad plaats grepen.

Zooals het zijn gewoonte was heeft Van Male in zijn werk eenige zijner eigen bedenkingen ten beste gegeven. Zoo bespreekt hij — hij is met dit werk bezig in de jaren

(58) fol. I^{ro} der *Nauwkeurighe Beschryvinghe*...

(59) Op de stadsbibliotheek te Brugge bestaat van dit werk een afschrift uit het einde der XVIIIe eeuw. (Cod. 574). Het werd door den Brugschen stadsbibliothecaris A. De Poorter nageschreven en in hedendaagsche spelling uitgegeven in *Burgerwelsijn* ten jare 1836. Een overdruk ervan verscheen onder den titel *Oud Brugge*. Zie A. De Poorter, *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque publique de la ville de Bruges*, Gembloux-Paris, 1934, onder n° 574.

1721-1724 — de oprichting van de Compagnie te Oostende. Het loont wel de moeite even bij dien tekst stil te staan. Nopens het oprichten van die maatschappij zijn de Zeeuwen en Hollanders zeer ongerust en brengen op het tapijt « de vredestractaten van Münster Ryswyck etc. bij de welke de conynghen van Spaignen als heeren van desen lande hebben ghesworen aen de Hollanders ende Zeeuwen ter exclusie van de inghesetenen deser landen de vaert te laten op de Oost-Indien, ende het laet sigh aensien dat dese sake eene scheurynghe maken sal midts de Engelssche sigh daer oock aen ghelegghen laten. Men moet het ghevolgh afwachten ick vreesse dat de Hollandsche ende Zeeuwsche maetschappije dadelick sullen te wercke gaen om den voortgangh van onse maetschappije te verhinderen ende dat dese sake par le droit de canon sal moeten beslist worden. Het is eenen schoonen slaghe vande staetkunde der Jesuiten die alsoo sigh wel weten te vreken omdat men hun over eenighe jaren uyt Holland ende Zeeland ghesegt heeft... ». En hij besluit : « sed male auguror »⁶⁰.

Uit de bespreking van het werk van hen die zich met de heropstanding van den Brugschen koophandel hebben beziggehouden — Van Male citeert : Rogier de Geldere, den Graaf van Bergeyck en Jan Droomers — volgt de conclusie : sedert de Zuidelijke Nederlanden niet meer onder de souvereiniteit van den Koning van Spanje staan, hebben al hun argumenten weinig waarde meer. In den grond had Van Male meer vertrouwen in het Spaansche dan in het Oostenrijksche regime. Van staatsvorm gewaagd, heeft hij een uitgesproken sympathie voor de monarchale regeering, vooral in een land als het onze. Consideratis considerandis, vond hij de huidige heerschappij goed. Enkel één toestand oordeelt hij hinderend en dat is « den noodtprangh in den welcken onsen monarch sigh vijnd van te moeten voor vrienden houden de ghone die wij houden voor vijanden »⁶¹.

(60) fol. 187 v° — 188 r°.

(61) fol. 192 r°.

Hier en daar heeft de auteur, waar het hem belangwekkend docht, een werkje ingelascht. Zoo geeft hij o. a. een « Nauwkeurighe Vertalynghe van het oorspronckelick schrift vanden eerweerdighen heer Laurentius Metsius, Bisschop van 's Hertogenbosch... in het welcke hij als oog-ghetuijghe beschreven heeft, hoe ende op wat maniere de voornaemste edelen, ende staten soo van Braband als van de andere provintien afgevallen sijn van hunnen wettighen heer den conijng van Spaignen... »⁶².

Een argument dat pleit ten voordeele van de onpartijdigheid waarmede Van Male de gebeurtenissen heeft beschreven, is gelegen juist in het feit dat hij evengoed een laakbare daad van een vriend als van een vijand kan aan de kaak stellen. Zoo keurt hij de persoonlijke gedragslijn van den Prins van Chimay volledig af — alhoewel deze den Koning van Spanje veel nut heeft bijgebracht — omdat hij, eerst in eedverbond met andere edelen, ziende dat de krijgskansen ten voordeele der Spanjaarden zouden uitvallen, vlug het roer heeft omgegooid en zich bij de winnende partij heeft aangesloten. Toch treedt Van Male de reductie van Vlaenderen onder het wettige gezag volledig bij, zonder nochtans met de manier waarop het geschied is, namelijk verraad en omkooprij, te kunnen instemmen. In verband met dien ommekeer, geeft hij de « Vertalinghe van een boucxken jn het Fransch ghedruckt tot Dusseldorp voerende voor titel : Warachtigh verhaal vande besonderste ende ghedenckweerdighste saken de welcke vorgevallen sijn binnen de stadt van Brugghe en(de) bijna door heel Vlaenderen onder de regeringhe van(den) seer doorluchtighen prins Charles de Croij prins van Chimay etc. »⁶³. Dit verhaal is een vertaling van een Fransch pamflet dat om zijn

(62) fol. 309 r° — fol. 325 v°. — Op de stadsbibliotheek te Kortrijk berust een nog al sterk afwijkende copie van Van Male's vertaling. (Cod. 124, IV, 49). Zie Van den Gheyn, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*, tom. 7 n° 5131 (17320-30) en Gachard, *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas*, tom. IV, p. 739.

(63) fol. 369 r° — 382¹ v^o.

zeldzaamheid hergepubliceerd werd in de «Annales de la Société d'Emulation», T. 2, S. 2. 1844, p. 119 en vlg.⁶⁴. Bij die eerste redactie van de «Nauwkeurighc Beschryvinghe vande oude ende hedendaeghsche stand van Brugghe in Vlaenderen...» (MS De Wolf) is het echter niet gebleven. Op 9 November 1723 begint Van Male aan een omwerking van zijn Beschryvinghe. Dit werk, dat niet is voltooid geworden, is in handschrift bewaard op de stadsbibliotheek te Brugge⁶⁵. Merkwaardig is het dat Van Male hier de door hem gebruikte bronnen aangeeft⁶⁶.

Wat den inhoud betreft, deze is nagenoeg dezelfde als in de eerste versie, met dien verstande echter dat wat vroeger slechts een bemerking was, nu een artikel is geworden. Ook komen er — inzonderheid daar waar Van Male spreekt over de rederijerskamers — passages in voor die men als literaire critiek zou kunnen bestempelen. Uit de verwijzingen die Van

(64) Ter stadsbibliotheek te Kortrijk bevindt zich een afschrift van Van Male's vertaling, echter op sommige plaatsen sterk afwijkend van den oorspronkelijken tekst (Cod. 176, VIII, 2).

(65) *Naukeurighc Beschryvinghe van de oude ende hedendaeghsche ghestaethede vande edele en(de) vermaerde stad Brugghe in Vlaenderen.* — Zie A. De Poorter, *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque publique de la Ville de Bruges*, Gembloux-Paris, 1934, cod. 432.

(66) Het zijn: A. De Smet e. a.: *Dits die Excellente Cronicke van Vlaenderen*, Antwerpen, 1531; J. De Meyere: *Commentarii sive Annales...* Antw, 1561; P. D'Oudegherst: *Les Chroniques et Annales de Flandres*, Antw. 1571; J. De Damhoudere: *Van de Grootdadigheyt...* Amsterdam, 1684; A. Sanderus «Van de saken van Brugghe» d.w.z. *Flandria Illustrata*, p. 185-276 (in de editie van Keulen, 1641); L. Surius: *Commentarius brevis rerum in orbe gestarum...*, Keulen, 1574; M. a b Ysselt: *Historia sui temporis*, Keulen, 1602; E. m. Van Meteren: *Historie der Nederlandscher... Oorlogen*, 's Gravenhage, 1614; A. Van Meerbeeck: *Chroniicke vande gantsche werelt...*, Antw. 1620; J. Droomers: *Oorsake vande aermoede der Spaensche Nederlanden*, gedrukt einde XVIIe eeuw; verder in handschrift de chronieken van J. Reyngout, C. en Ph. Van Campene, J. Joncheere, L. Metsius en het *Testament Rhetoricael* van E. De Dene, in ons artikel vermeld; ook nog in hs. N. Despars: *Cronycke van... Vlaenderen* (gepublic. Gent, 1837-40); G. Weydts: *Chronique flamande*, Gent 1869; Z. Van Male: *Lamentatie*, Gent, 1859; J. Prumbout: *Van de Moerbuyse* (Zie: Duclos, *Bruges, Histoire et*

Male maakt in zijn werk, naar de cultureele prestaties van de Hollanders, bemerkt men duidelijk dat hij hen beschouwt als een aanverwant volk. Toch worden zij aanzien als een vreemde, zelfs vijandige, politieke macht. Dit moet vooral worden toegeschreven aan de vrees voor het protestantisme en nog meer aan de onverbreekelijke loyaleiteit tegenover het wettige — het zij dan ook vreemde — gezag.

Even zij hier nog gewezen op de uitgave van F. Vande Putte : « *Geschiedenis van Vlaenderen, van het jaer 1566, tot de vrede van Munster* »⁶⁷, hetgeen een gedeelte uitmaakt van Van Male's : « *Nauwkeurighe Beschryvinghe...* ». Eveneens dient vermeld het te Gent in MS bewaarde « *Daghregister van alle het gonne gedenkweerdigh voorghefallen is binnen de stadt Ghendt t'sedert den 15ⁿ july 1566, tot den 15^{en} junij 1585, onderhouden by m^r Philips de Kempenare advocaat vanden Rade in Vlaenderen ; overgheset uijt het Latyn door h^r ende m^{re} Joannes Petrus van Male, Pastor van Bovekercke, uijt het origineel* »⁶⁸.

Wat de waarde betreft van Van Male's vertaling als historische bron, die mag niet hoog worden aangeschreven. Reeds Paul Frédéricq wees erop dat de vertaler, alhoewel hij onpartijdig bleef, slechts behandelde datgene wat hem

Souvenirs, p. 230) ; het hs. van M. de Mil « *pensionaris s'Lants vanden Vryen* » (zie : *Praelthooneel*, fol. 171 r°) en van R. de Geldere over de Brugse Koophandel (Zie : *Praelth.*, fol. 352 r° en v^o) ; het hs. van L. Metsius, gepublic. in Gachard : *Correspondance de Philippe II sur les Affaires des Pays-Bas*, t. IV, blz. 739 ; tenslotte het hs. van C. Bartholomaei (Zie : *Biographie des hommes remarquables de la Flandre Occid.*, t. III, p. 37-39) en J. Panno's, *Verzamelinghe der Nederlandsche Historiën* (niet geïdentificeerd).

(67) *Geschiedenis van Vlaenderen van het jaer 1566, tot de vrede van Munster*, Door J.-P. Van Male, Pastor tot Vladsloo, thans voor de eerste maal uitgegeven door F. Vande Putte. Brugge, 1842, in 4°. —

Dit boek verscheen in de reeks : « *Recueil de Chroniques, Chartres et autres Documents concernant l'Histoire et les Antiquités de la Flandre*, publié par la Société d'Emulation de Bruges. — Deuxième Série — *Chroniques générales de la province* ».

Een andere editie, in 8°, verscheen in 1843.

(68) Vermeld in de *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque de la Ville et de l'Université de Gand*, door J. de Saint-

essentieel leek en zoo verscheidene zeer belangrijke deelen achterwege liet. Als vermoedelijke reden gaf P. Frédéricq aan, dat het Van Male waarschijnlijk verdroot kettersche leeringen op te teekenen⁶⁹. Ongetwijfeld lag het echter niet in Van Male's bedoeling, de nakomelingschap, zonder er ook maar één verwittiging van te geven, met een verminkte kroniek te bedriegen. Hij schrijft dan ook in dezer voege: « Ick hebbe dan desen bouck wat enger besloten dan dat den eersten schrijver ghedaen heeft; mits ick nalate de wydlopighe vertellinghe van sermoenen, en(de) predication ofte bij de catholycke, ofte byde geuse leeraers ghedaen

Genoës, Gent, 1849-52, als cod. 527 (223 bis). — Aan deze kroniek is een klein geval van geschiedkundige mystificatie verbonden. Den publicist Frans De Potter komt de verdienste toe voor het eerst de zaak te hebben in het klaar getrokken in zijn uitgave van het *Dagboek van Cornelis en Philip van Campene, behelzende het verhaal der merkwaardigste gebeurtenissen, voorgevallen te Gent sedert het begin der Godsdienstberoerten tot den 5^{en} April 1571*. Gent, 1870.

Dit dagboek was het werk van twee Gentenaars, de gebroeders Cornelis en Philip Van Campene. Deze laatste, toen hij praecceptor werd te Leuven, heeft dat verhaal in het Latijn vertaald. Van Male heeft dit Latijnsche werk ter inzage gekregen van G. F. Wyts, Heer van La Boucharderie. Den Latijnschen tekst beschouwde Van Male als een origineel en hij vertaalde hem opnieuw in het Nederlandsch. Campanæus, den gelatiniseerden naam van den oorspronkelijken schrijver, vertaalde hij in De Kempenare, naam van een kroniekschrijver die in werkelijkheid nooit heeft bestaan.

Ph. Blommaert die Van Male's vertaling uitgaf, volgde onzen auteur in hetzelfde euvel: *Vlaemsche Kronijk, of dagregister van al het gene gedenkweerdig voorgevallen is, binnen de stad Gent, sedert den 15 July 1566 tot 15 Juny 1585; onderhouden in 't Latijn door Ph. De Kempenare, overgezet door J. P. Van Male, Pastor van Bovekerke, thans voor de eerste maal uitgegeven*. Gent, 1839.

De tekst van deze uitgave, vergeleken met dien van Van Male's eigenhandige vertaling te Gent, vertoont heel wat varianten en verschillen, alhoewel de uitgever bevestigt de taal en stijl van den vertaler nauwkeurig te hebben gevolgd en slechts hier en daar aan de spelling eenige wijzigingen te hebben aangebracht. De oorzaak is wellicht te zoeken in het feit dat Blommaert slechts een copie van Van Male's vertaling heeft gepubliceerd. Zie V. Fris: *Bibliographie de l'histoire de Gand depuis l'an 1500 jusqu'en 1850*. Gent, 1921. Deuxième Partie. Sources narratives, blz. 54.

(69) P. Frédéricq: *Travaux du cours pratique d'histoire nationale. Premier Fascicule. Dissertations sur l'histoire des Pays-Bas au XVIme siècle*. Gent's Gravenhage, 1883, p. 56.

binnen Ghendt»⁷⁰. Van Male moet derhalve ook niet te vlug verdacht worden van een partijdigheid die men als paapsch zou kunnen bestempelen.

Hoe hebben nu historici Van Male's werk beoordeeld? O. Delepierre, in een artikel getiteld: «Des Souverains, Princes, Comtes et autres grands Personnages morts ou enterres à Bruges»⁷¹ verklaart dat onder de auteurs die zich hebben bezig gehouden met de geschiedenis van Brugge, de meest eigenaardige en minst bekende ongetwijfeld J. P. Van Male is. Zijn «Nauwkeurighe beschryvinghe» vindt hij belangrijker dan de jaarboeken van *Custis*, die zich te veel bezig houdt met de algemeene geschiedenis van Vlaanderen en veel belangrijke details verwaarloost. Ook *L. A. Warnkœnig*⁷² acht het «un travail rempli de détails curieux». *A. Duclos*⁷³ schat het «un précieux manuscrit». Het is dan ook gemakkelijk te begrijpen dat bij herhaling van Van Male's historisch werk geciteerd wordt, juist om wille van menig belangwekkend detail⁷⁴.

Resumeerend kan men het geschiedkundig werk van J. P. Van Male beoordelen als volgt: Van Male is voor de historie der stad Brugge, voor de geschiedenis van het Vrije en inzonderheid voor de levensbeschrijvingen der beroemde mannen, een belangrijke bron van inlichtingen. Alhoewel we bij Van Male een sterk uitgesproken zin voor waarachtigheid en rechtvaardigheid vaststellen, zijn sommige van zijn uitspraken niet vrij te pleiten van een zekere vooringenomenheid, voortspuitende uit de tijdsatmosfeer⁷⁵. Wat de degelijkheid van

(70) Fol. 1 r° van het eigenhandig manuscript van Van Male op de bibliotheek der Universiteit te Gent.

(71) *Annales de la Société d'Emulation*, T. I. (1839), p. 193.

(72) *L. A. Warnkœnig: Histoire de la Flandre*, dl. IV, p. 12. Brussel, 1851.

(73) *A. Duclos: Bruges, histoire et souvenirs*, Brugge, 1910, p. 250.

(74) o. a.: *H. Q. Janssen: De Kerkhervorming te Brugge*, 2 dln, Rotterdam, 1856; *A. C. De Schrevel: Recueil de documents relatifs aux troubles religieux en Flandre 1577-1584*.

(75) Zie bij wijze van exempel zijn oordeel over de Jezuïeten

zijn documentatie betreft, dienen wij een distingo te maken. Voor gebeurtenissen, toestanden en persoonlijkheden die hij zelf niet heeft gekend, heeft Van Male zijn licht opgestoken bij de vroeger verschenen en derhalve algemeen gekende en voor de hand liggende werken. Bij herhaling echter heeft hij zich niet tevreden gesteld met het oordeel van anderen doch beroep gedaan op teksten uit den tijd zelf dien hij besprak.

Voor de eigentijsche feiten en personalia zijn Van Male's werken steeds zeer belangwekkend en vol wetenswaardigheden die men in omvangrijker geschriften vruchteloos zoeken zou. Het is daarbij niet zonder belang dat die auteur, alhoewel door zijn stand tot een bepaalde geesteshouding gepredisposeerd, toch een zekeren graad van objectiviteit en niet-gebonden zijn aan een vooropgestelde levensvisie, kon aan den dag leggen.

Marcel Luwel.

(fol. 107 r° van *Nauwkeurige Beschryvinghe...*) waar het luidt :
 « soo dat bij daghelische ondervyndijnghe oogh-merckelick blijkt dat sy in alle familien, steden, ghemeijnten, rycken ende landen indringhende, door onnavolghelicke middelen overal waer sy woonen ofte omtrent commen, heerschen : ende groot en cleene met hunne godtvruchtige ja oock weereldwijse vernuftigheid, aen sigh weten te winnen ».